PROVINCIE ZEELAND

monumenten inventarisatie project zeeland

concept gemeentebeschrijving

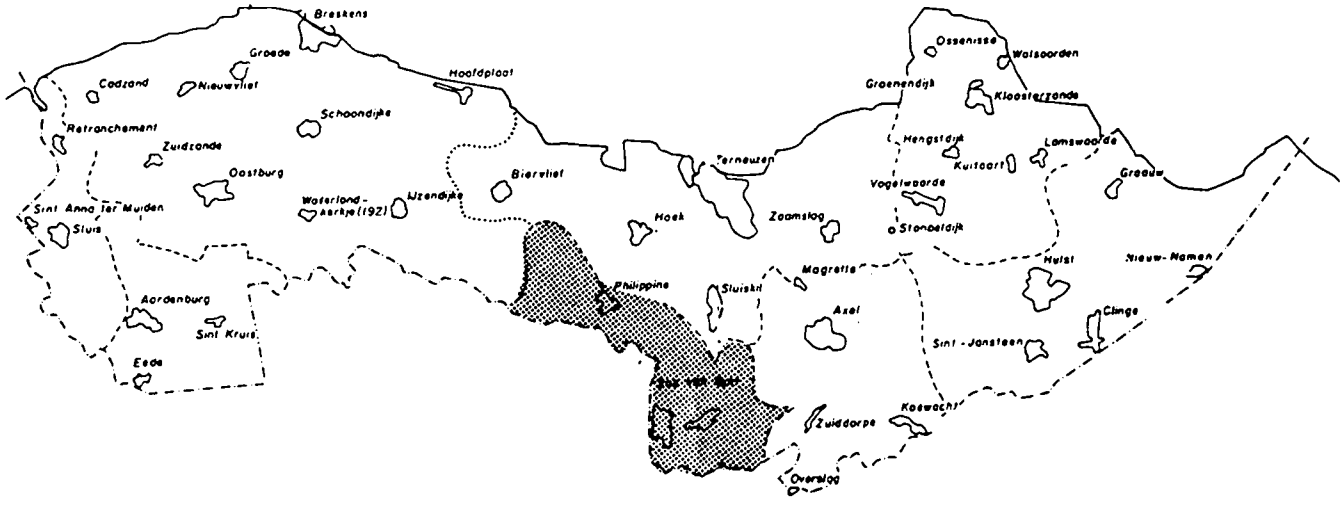

sas van gent

(december 1990)

B. I. Sens

INHOUD

		blz.
	VOORWOORD	4
1.	INLEIDING	5
2.	BODEMGESTELDHEID	5
3.	GRONDGEBRUIK	5
4.	INFRASTRUCTUUR	6
4.1.	Wegen	6
4.2.	Waterwegen, havens en veren	6
4.3.	Dijken	6
4.4.	Spoor- en tramwegen	7
4.1.1	Spoorwegen	7
4.2.2	Tramwegen	7
5.	NEDERZETTINGEN	7
5.1.	Algemeen	7
5.2.	Sas van Gent	8
5.3.	Philippine	9
5.4.	Westdorpe	10
5.5.	Gehuchten	10
5.6.	Buitengebied	11
6.	SAMENVATTING INVENTARISATIE EN BESCHRIJVING GEBIEDEN MET BIJZONDERE WAARDEN	11
LITERATUURLIJST		
AFBEELDINGEN		

VOORWOORD

Wat is het Monumenten Inventarisatie Project?

Door het rijk is in samenwerking met de provincies en de vier grote steden een project ontwikkeld dat als doel heeft de inventarisatie van jonge bouwkunst en stedebouw in Nederland. "Jonge" betekent hier: tot stand gekomen in de periode midden 19e eeuw - Tweede Wereldoorlog.
De verkregen gegevens worden landelijk verzameld en verwerkt. Ze kunnen dienen als uitgangspunt voor verder onderzoek en voor het te voeren beleid van rijk, provincies en gemeenten. Ze bestaan uit regio- en gemeentebeschrijvingen en uit de inventarisatieresultaten (veldwerk).

Regiobeschrijving

De inventarisatie wordt per provincie (of grote stad) gebiedsgewijs aangepakt. Daartoe is de provincie Zeeland in drie werkgebieden verdeeld, namelijk Midden-Zeeland, Noord-Zeeland en Zeeuwsch-Vlaanderen.
Per gebied wordt eerst een regiobeschrijving gemaakt, met daarin een beschrijving van de historische en ruimtelijke ontwikkelingen in de periode ca. 1850-1945. Bij de beschrijving wordt globaal aandacht besteed aan de algemeen historische aspecten van bestuurlijke, landschapelijke, sociaal-economische en geografische aard.

Gemeentebeschrijving

Met behulp van de regiobeschrijving vindt nader onderzoek plaats per gemeente en per kern. In eerste instantie gebeurt dit op basis van literatuurstudie en vergelijkend kaartonderzoek. De resultaten hiervan worden aangevuld met gegevens uit de object- en complexinventarisatie. Het onderzoek leidt tot een korte beschrijving van de kernen per gemeente en de historische en ruimtelijke ontwikkeling daarvan, waarbij aandacht wordt besteed aan algemeen historische aspecten van onderwerpen die ook bij de regiobeschrijving zijn behandeld (zie boven).
Met behulp van (voornamelijk) historisch kaartmateriaal wordt inzicht gegeven in de ruimtelijke ontwikkelingen.
Wanneer een kern in de betrokken periode belangrijke functionele en stedebouwkundige ontwikkelingen heeft doorgemaakt, wordt er bovendien een overzichtskaart toegevoegd van deze ontwikkelingen met een typologie van de uitbreidingen.
De regio- en gemeentebeschrijvingen vormen de basis voor het veldwerk. Het veldwerk bestaat uit inventarisaties van objecten, complexen en stedebouwkundige structuren, die voor de periode belangrijk en/of kenmerkend of juist bijzonder zijn. Aan de gemeentebeschrijvingen is een samenvatting van het veldwerk toegevoegd.

1. INLEIDING

De gemeente Sas van Gent ligt in Zeeuwsch-Vlaanderen en heeft een oppervlakte van 6369 ha.
De gemeente grenst in het westen aan de gemeente Oostburg, in het noorden aan de gemeente Terneuzen, in het oosten aan de gemeente Axel en in het zuiden aan het buurland België (afb. 1).
In 1970 werd de nieuwe gemeente gevormd uit de oude gemeenten Philippine, Sas van Gent en Westdorpe.
In de gemeente liggen de stadjes Sas van Gent en Philippine, het dorp Westdorpe, de woonkern Zandstraat en de gehuchten Axelsche Sassing (ged.), Bouchauterhaven, Isabellahaven (Lijst van Nederlandse gemeenten, zie literatuurlijst).

2. BODEMGESTELDHEID

De gemeente Sas van Gent bestaat landschappelijk gezien voor het grootste deel uit polderland dat behoort tot het nieuwland. Een klein deel behoort tot het dekzandgebied. Het nieuwland bestaat globaal gezien uit een patroon van grote zandige geulen en uitgestrekte kleïge vlakten. Het jonge zeekleigebied is op enkele plaatsen doorsneden met kreken en kreekresten. In het ruilverkavelingsgebied Canisvliet zijn in 1964 kreekresten volgestort met specie afkomstig van de verbreding van het kanaal Gent-Terneuzen. Hier zijn nog slechts fragmenten van de oorspronkelijke krekenstelsels over.
Ter plaatse van Westdorpe bevindt zich een dekzandrug.
Vooral in het gebied rondom Philippine bevinden zich polders die in de inventarisatieperiode zijn ingedijkt, zoals bijvoorbeeld de Eugenia-(1846), v. Remoortere-(1852), Seijdlitz-(1856), Klein Stelle-(1866, eiland tot 1900), Vergaert-(1884), Kanaal-(1899), Mossel-(1900) en Dijckmeesterpolder (1920).
Toen Zeeuwsch-Vlaanderen nog grotendeels uit een aantal eilanden bestond, vond de afwatering op natuurlijke wijze plaats op de omringende geulen. Door de aanleg van het kanaal Terneuzen-Gent in 1827 werd Oost Zeeuwsch-Vlaanderen waterstaatkundig eigenlijk in twee delen gescheiden.
In 1843-'45 werden bij het kanaal Terneuzen-Gent de Westelijke en Oostelijke Rijkswaterleidingen aangelegd ten behoeve van afwatering van westelijk en oostelijk van het kanaal gelegen polders, aangezien bestaande afwateringen op het Nederlands kanaalgedeelte moesten verdwijnen. Deze Rijkswaterleidingen zijn open afwateringskanalen, terwijl de afwatering van de Oostelijke Rijkswaterleiding ook gedeeltelijk via bestaande kreken loopt.
Het slotenpatroon in de gemeente heeft een vrij rechtlijnig beloop.

3. GRONDGEBRUIK

Vergeleken met andere delen van Zeeland, was er in Zeeuwsch-Vlaanderen steeds weinig weiland in verhouding tot bouwland. Door de hogere ligging was men in Zeeuwsch-Vlaanderen minder vaak dan in de meeste

overige delen van Zeeland door de grondwaterstand aan grasland gebonden.
De grote geulenstelsels bezitten nogal onvruchtbare , droogtegevoelige grond, die vooral als grasland in gebruik is.
De voormalige kreken en kreekresten bezitten drassig grasland. De zeekleigebieden behoren tot de beste akkerbouwgebieden van Nederland.
Het akkerland is ingedeeld volgens een rationele, grootschalige en rechte blokverkaveling.

4. INFRASTRUCTUUR

4.1. Wegen

In het nieuwland werden de wegen veelal op of aan de voet van de dijken aangelegd. De polders werden voorzien van een stelsel van rechte wegen, die elkaar onder rechte hoeken sneden. Aan de rand van de polder sloten zij aan op de weg over de dijk. Hierdoor is een nogal strak wegenpatroon ontstaan.
De weg op de dekzandrug bij Westdorpe (Graaf Jansdijk) heeft een, voor dit soort gebieden karakteristiek, kronkelig verloop.

4.2. Waterwegen, havens en veren

De gemeente wordt doorsneden door het kanaal Terneuzen-Gent. Dit kanaal werd in 1827 geopend en verving de route naar de Westerschelde via de Braakman, die door dichtslibbing steeds moeilijker bevaarbaar was geworden. Het werd aangelegd ter verbetering van de scheepvaartverbinding met Gent. In de loop van de tijd werden er bij Sas van Gent diverse sluizen aangelegd en kanaalverbredingen uitgevoerd.
In 1900 werd de oude haven van Philippine weer in gebruik genomen nadat een ca. 1700 meter lang havenkanaal was aangelegd tussen de Kanaal- en Mosselpolder, die respectievelijk in 1899 en 1900 waren bedijkt. Dit kanaal gaf de scheepvaart toegang tot de Braakman, die tot 1952 in verbinding stond met de Westerschelde.
Het haventje van het Belgische Boekhoute (Bouchauterhaven ten zuidwesten van Philippine) ontstond na de bedijking van de Grote Isabellapolder in 1794. Dit haventje heeft tot ca. 1920 dienst gedaan. ter vervanging hiervan werd na de bedijking van de Dijkmeesterpolder in 1920 één km naar het westen bij Isabellasluis een nieuw haventje, Isabellahaven, met een havenkanaal aangelegd. Het haventje heeft niet lang dienst gedaan en werd bij de bedijking van de Braakmanpolder in 1952 van het buitenwater afgesloten.

Over het kanaal Terneuzen-Gent bevonden zich een aantal pontveren, waarvan de laatste rond 1920 is opgeheven.

4.3. Dijken

Het dijkenstelsel in de gemeente heeft een rechtlijnig, systematisch en veelal grootschalig patroon. In de inventarisatieperiode zijn, vooral rondom Philippine, veel dijken aangelegd (zie 2).

4.4. Spoor- en tramwegen

4.4.1 Spoorwegen

In 1869 werd de spoorlijn Terneuzen-Gent geopend. Deze was op initiatief van een aantal Belgen opgericht. Sas van Gent kreeg een spoorwegverbinding en een station ten westen buiten de kern. De spoorlijn is van groot belang geweest voor de ontwikkeling van Sas van Gent. Mede dankzij de spoorweg is er industrie gekomen.
Het station van Philippine lag bij de Zandstraat.
Het personenvervoer is altijd van weinig belang geweest.

4.4.2 Tramwegen

In de periode 1886-1940 had men in Zeeuwsch-Vlaanderen een uitgebreid tramlijnennet tot stand gebracht, dat naar verhouding veel omvangrijker was dan in de rest van Zeeland. Verschillende lijnen sloten aan op het Belgische tramlijnennet. In de gemeente Sas van Gent bevonden zich enkele tramwegen. Zo werd in 1911 de tramlijn IJzendijke-Philippine-Sas van Gent in gebruik genomen. In 1915 werden twee lijnen geopend, namelijk Sas van Gent-Westdorpe-Drieschouwen-Rode Sluis (grens) en Sas van Gent-Zelzate (B). In 1918 tenslotte kwam de tramweg Philippine-Hoek-Terneuzen gereed.
Genoemde lijnen werden geëxploiteerd door de Zeeuwsch-Vlaamsche Tramweg Maatschappij (Z.V.T.M.). Verschillende tramlijnen waren met name aangelegd voor het vervoer van suikerbieten. Daarom kon het traject op sommige plaatsen dwars door de akkers lopen en kwamen er verbindingen met (o.a.) twee suikerfabrieken in Sas van Gent. De tramlijnen waren zowel langs de gewone weg, als op een eigen tracé aangelegd.
Na de Tweede Wereldoorlog werd het tramverkeer bij de Z.V.T.M. opgeheven. De rails zijn verdwenen. In Sas van Gent bevindt zich nog wel het voormalige tramstation (aangetast).

5. NEDERZETTINGEN

5.1. Algemeen

Sas van Gent is de hoofdkern en ligt in het zuiden van de gemeente, tegen de grens met België en aan het kanaal Gent-Terneuzen.
Westdorpe, een langgerekt dorp, ligt ten oosten van het kanaal, eveneens in het zuidelijk deel van de gemeente.
Het stadje Philippine ligt in het noordoostelijk deel van de gemeente Sas van Gent.

Inwonertal

	1866	ca. 1940	1990
vml. Gem. Sas van Gent	950	ca. 3300	
Sas van Gent e.o.			4180
vml. Gem. Philippine	550	ca. 1200	
Philippine			2102
vml. Gem. Westdorpe	1400	ca. 2100	
Westdorpe			2066
Zandstraat e.o.			449

5.2. Sas van Gent

Sas van Gent (afb. 2, 5, 7) is ontstaan rond het kanaal dat de Gentenaren in 1547 van Keizer Karel V hebben mogen graven, om hun stad een betere verbinding met de zee te bezorgen dan de verzameling van waterlopen en kreken aan de noordzijde. Er werden sluiswerken aangelegd en daar omheen werd een wal opgeworpen. De vestingwerken werden in de 16e en 17e eeuw uitgebreid. De Fransen begonnen in 1795 de vestingwerken te ontmantelen en dit is vrijwel onafgebroken doorgegaan tot voor vijftig jaar. Als laatste gedeelte werd tussen 1930-1935 het restant van het grootste bastion Zeelandia gesloopt.

Sas van Gent is één van de oudste geïndustrialiseerde plaatsen in Zeeland. Vanaf de tweede helft van de 19e eeuw ontwikkelde de stad zich tot een industriecentrum van betekenis. De eerste industriële aanzet ontwikkelde zich na de aanleg van het Kanaal Gent-Terneuzen en had een relatie met het agrarische karakter van de streek: een meelfabriek (1829) en twee suikerfabrieken (1872 en 1899). Eerstgenoemde fabriek was een in 1829 gestichte maalderij, die uitgroeide tot een meelfabriek, de huidige "Walsemolen Sas van Gent" B.V.. Deze bevindt zich in het centrum van de stad. De suikerfabrieken, die zich aan de rand van de stad bevinden, zijn sinds korte tijd niet meer als zodanig in gebruik.
Na de aanleg van de spoorweg Gent-Terneuzen in 1869 kwam de industrialisatie in een stroomversnelling. Een glasfabriek (1904), een maisverwerkend bedrijf (1912) en een kunstmestfabriek (1919) werden opgericht.
Er kwam eveneens een bloeiende graanmarkt, veemarkt, brouwerijen en op een gegeven moment 80 cafés. Na de nieuwe kanaalwerken in 1885 en later in 1902 was Sas van Gent steeds weer tot bloei gekomen. Een tweede bloei deed zich voor in de jaren twintig, waarbij de bestaande industrieën zich uitbreidden. Tevens werden met de opkomst van de vlasindustrie in Sas van Gent enkele textielfabriekjes opgericht.

Op de plattegrond van 1866 (afb. 2) zijn de voormalige vestingwerken nog goed herkenbaar. Hier dwars doorheen loopt het kanaal van Gent naar Terneuzen uit 1927.
De Westdam was de toegangsweg vanuit het westen, de Westkade vanuit het noorden en het zuiden en de Oostdam vanuit het oosten.
In 1869 werd ten westen, buiten de wallen, de spoorlijn aangelegd en het station gebouwd (verdwenen). Aanvankelijk liep de toegang vanaf

het station naar het centrum via de Westdam. In 1883 kocht de gemeente grond om de Stationsstraat aan te leggen. In 1898 werd op de hoek met de Wilhelminalaan het postkantoor gebouwd. De Stationsstraat werd Vooral in het interbellum bebouwd met losstaande woningen. Na ca. 1910 werden ten noorden en ten zuiden van de Stationsstraat nieuwe straten aangelegd, waaraan in het interbellum eveneens voornamelijk losstaande en geschakelde woningen werden gebouwd.
In de jaren twintig kwamen arbeiderswoningen tot stand aan de nieuw aangelegde Vredestraat, Tramstraat, Flankstraat en aan de reeds bestaande Kloosterlaan en P. Krugerdreef.
De Oostdam (vroeger Polderstraat) was de enige weg richting Westdorpe, Axel en Hulst. Honderd jaar geleden stonden er slechts enkele huisjes, maar na aanleg van de nieuwe kanaalwerken (1885) groeide de Oostdam uit tot een van de drukste straten van Sas van Gent, met veel winkels en cafés (tot eind jaren zestig van deze eeuw).
In 1892 werd de oude R.K. kerk aan de Markt vervangen door een neogotisch bouwwerk. De pastorie was in 1875 verbouwd, terwijl achter de kerk in 1897 een zusterklooster met school voor meisjes verrees. De R.K. jongensschool, die in 1921 aan de Kloosterlaan werd gebouwd, is in 1988 afgebroken. De N.H. kerk aan de Oostkade werd in 1897 vervangen, nadat de oude was afgebrand. Tegelijk met de kerk werd ook de pastorie vernieuwd.
In 1901 werd een nieuwe begraafplaats aangelegd op een deel van de voormalige vestingwerken aan het einde van de Kerkhoflaan. Het oude R.K. kerkhof aan de Noordstraat werd in 1903 gesloten.
Tijdens de crisisjaren werden de restanten van de voormalige vestingswerken voor het grootste deel opgeruimd. Dit gebeurde in het kader van de werkverschaffing.

Van de kanaalarm met schutsluis en draaibrug uit 1885 is slechts een deel van de schutsluis over. In 1908 waren weer nieuwe Sluiswerken gereed gekomen, zodat er een west-, midden- en oostsluis waren. Bij de kanaalverbreding in de jaren zestig is de oostsluis verdwenen en werden enkele tientallen panden gesloopt. Het Keizer Karelplein ontstond door 't volspuiten van een deel van de kanaalarm uit 1827. In de Tweede Wereldoorlog waren alle huizen ten oosten van het kanaal afgebrand.
Sas van Gent heeft vooral aan de westzijde van de oude kern veel nieuwbouw.

5.3. Philippine

Dit oude vestingstadje werd in 1505 gesticht. De vesting werd in 1816 opgeheven.
Als centrum van mosselvangst en -kwekerij kreeg Philippine (afb. 3, 6, 8) pas flinke betekenis toen na de afscheiding van België in 1839 de Belgische mosselvissers van het naburige Boekhoute zich hier vestigden, geleidelijk gevolgd door vakgenoten uit de Scheldehaventjes van Oost Zeeuwsch-Vlaanderen.
In de gehele 19de eeuw vestigden zich vissers van Belgische oorsprong in Philippine, waardoor de bevolking, vooral na 1850 snel groeide (1850: 430 inwoners, 1875: 750 inwoners). Philippine bereikte het hoogtepunt van de bloei na de opening van de nieuwe haven en het havenkanaal in 1900. Dit 1700 meter lange, in noordelijke richting

lopende havenkanaal was aangelegd tussen de in 1900 bedijkte Mosselpolder en de in 1899 bedijkte Kanaalpolder.
Na de inpoldering van de Braakman in 1952 werd de haven gedempt. Veel mosselhandelaren gingen over op fruitteelt en vissers gingen werken in de industrie.

Rond 1866 (afb. 3) stond er enige bebouwing aan de Gentse Breedstraat, de Weststraat, de Poststraat en het Philipsplein. De hervormde kerk die in 1900 werd herbouwd, bevond zich aan de Koningin Emmastraat.
De bebouwing breidde zich in de loop van de inventarisatieperiode uit aan de bestaande straten. In 1869 werd aan het Stadhuisplein het stadhuis gebouwd.
In 1862 kwam aan de Gentse Breedstraat de R.K. kerk gereed, die tot 1924 als zodanig in gebruik was. In dat jaar werd de nieuwe, grotere R.K. kerk aan het Philipsplein in gebruik genomen. Deze werd echter in 1944 door oorlogsgeweld verwoest.Aan de Meerpaalstraat bevindt zich de voormalige openbare lagere school uit 1905.
Aan de noordzijde van de oude kern bevinden zich nieuwbouwwijken.

5.4 Westdorpe

Het dijkdorp Westdorpe (afb. 4, 6, 9) strekt zich, afgezien van de nieuwbouwwijken, uit langs de Graaf Jansdijk. Er komt zowel aaneengesloten als losstaande bebouwing voor. Na Stadskanaal (Groningen) is Westdorpe het langste dorp in Nederland.
Enige centrumvorming was reeds vóór de inventarisatieperiode ontstaan waar de Molenstraat op de Graaf Jansdijk aansluit. In de inventarisatieperiode werden hier een nieuwe kerk, pastorie en gemeentehuis gebouwd, die echter in 1940 door oorlogsgeweld werden verwoest en weer door nieuwbouw werden vervangen.
In Westdorpe werden rond 1900 drie bierbrouwerijen opgericht (van twee hiervan resteren de gebouwen). Voor de brouwers lag de bloeiperiode tussen 1900 en 1918. Vooral in de oorlogsjaren 1914-1918 liepen de zaken goed, mede vanwege de talrijke Belgische vluchtelingen in Zeeuwsch-Vlaanderen.
In het gebied ten zuiden van de Graaf Jansdijk en ten westen van de Molenstraat werden in het interbellum een aantal straten aangelegd waaraan middenstands- en arbeiderswoningen werden gebouwd.
Dit gebied werd na de Tweede Wereldoorlog met nieuwbouw uitgebreid.

5.5 Gehuchten

De bebouwing en de ontwikkeling van de gehuchten in de gemeente is voor de inventarisatieperiode van weinig belang.
Een uitzondering hierop vormt de woonkern Zandstraat, die is ontstaan in de in 1852 ingedijkte van Remoorterepolder. Aan weerszijden van de weg van Philippine richting kanaal Gent-Terneuzen kwamen losstaande woningen, boerderijen en enkele voorzieningen, zoals een school, tot stand. Bij Zandstraat bevond zich eveneens het station van Philippine. Veel van de oorspronkelijke bebouwing is aangetast.

5.6 Buitengebied

Verspreid in het landelijk gebied liggen voornamelijk middelgrote boerderijen. Deze zijn vooral van het type waarbij het woonhuis en de schuur los van elkaar staan. Op de boerderijen wordt zowel alleen landbouw als een combinatie van landbouw met veeteelt bedreven (gemengd bedrijf).
De Canisvlietbinnenpolder ten zuiden van Westdorpe is vanouds een leeg gebied.
Een bijzonder object in het buitengebied is de voormalige electriciteitscentrale aan het kanaal Gent-Terneuzen.

6. SAMENVATTING INVENTARISATIE EN BESCHRIJVING GEBIEDEN MET BIJZONDERE WAARDEN

De bebouwing in de kern Sas van Gent getuigt van een forse bouwactiviteit in de periode 1850-1945; vooral de jaren tussen het einde van de 19de eeuw en de Tweede Wereldoorlog zijn sterk vertegenwoordigd in gebouwen. Dit geldt zowel voor in deze periode nieuw aangelegde of nieuw bebouwde straten als voor de reeds eerder bebouwde gebieden zoals de Kaden, de Markt en aangrenzende straten. Opvallend is het relatief grote aantal forse en vrij rijke woningen en bijzondere gebouwen. In de oudere gebieden zijn de gebouwen meestal in stedelijke structuren, aaneen, gebouwd. Rijke voorbeelden uit met name de laatste decennia van de 19de eeuw en de eerste jaren van de 20ste eeuw komen hier voor. Onder deze gebouwen bevinden zich tevens bijzondere gebouwen en kerken: de nederlands hervormde kerk met pastorie aan de Oostkade, het gemeentehuis aan de Westkade, het Postkantoor aan de Stationsstraat en het nog grotendeels aanwezige rooms katholiek complex aan de Markt bestaande uit kerk, pastorie en klooster/schoolgebouwen.
Vanaf het begin van de 20ste eeuw bestond er een forse bouwactiviteit in middenstands- en hogere middenstandswoningen aan de Stationsstraat, de Walstraat, de Rozenlaan, gedeelten van de Generaliteitsstraat, de Parklaan en een deel van de N. Uyt den Boogaartstraat. Vooral de diverse interbellum stijlen zijn sterk vertegenwoordigd (zie kaart 2: Typologie uitbreidingen 1850-1945, gebieden met bijzondere waarden; gebied 1). Ook arbeiderswoningen werden in de periode tussen eind 19de en de Tweede Wereldoorlog gebouwd, echter in verhouding tot het grote aantal middenstandswoningen niet bijzonder veel. Wel bestaan er nog een aantal voorbeelden van seriematige arbeiderswoningbouw van rond 1920 zoals aan de Tramstraat, Kloosterlaan, Flankstraat, Paul Krugerdreef en aan de Vredestraat.
Voor Zeeuwse begrippen bijzonder, mede bepalend voor het karakter van Sas van Gent en van belang in de ontwikkelingsgeschiedenis van de stad zijn de diverse bedrijfsgebouwen. Het complex van de meelfabriek Walzenmolen, midden in de stad, toont de sterke verwevenheid van stad en bedrijf. Het beeld van het kanaal-kadengebied wordt nog geheel beheerst door grote industrie complexen. Een aantal complexen bezit nog in redelijk gave of herkenbare toestand de voor-oorlogse bebouwing, zoals de glasfabriek, de Suiker Unie en Zuid Chemie met de aan het kanaal staande laad- en loskranen uit 1912 (zie kaart 2: Typologie uitbreidingen 1850-1945, gebieden met bijzondere waarden; gebieden 2).
In Philippine is het Stadhuisplein de meest karakter bepalende ruimte. Aan dit plein, zowel als in andere delen van dit stadje, overheerst het beeld van sterk verbouwde en vernieuwde panden als gevolg van oorlogsschade en renovatie handelingen.
De geïnventariseerde objecten vormen veelal op zichzelf staande overblijfselen in uiteenlopende stijlen uit de oorspronkelijke, vooroorlogse periode. Naast enkele aardig gedetailleerde woningen zijn het stadhuis uit 1869, het complexje van de rooms katholieke kerk (arch. P. Soffers) met pastorie aan de Gentsebreedstraat uit 1862/1890, waarvan de kerk in vervallen staat verkeert, en de voormalige openbare lagere school aan de Meerpaalstraat, de meest opvallende objecten.

Het meest opvallende van de kern Westdorpe is de uitzonderlijk grote lengte van de lintbebouwing aan de Graaf Jansdijk, behorend tot de bebouwde kom.
Naast enige boerderijcomplexen die in oorsprong veelal van ver vóór 1850 dateren, is de Graaf Jansdijk bebouwd met woningen, cafés en enkele winkels in uiteenlopende stijlen. Het westelijk deel (de A-nummers) is wat meer aaneengesloten bebouwd dan het oostelijk deel (de B-nummers). Juist in het centrum bij de rooms katholieke kerk heeft de Tweede Wereldoorlog sporen nagelaten waardoor kerk, pastorie en gemeentehuis verloren gingen.
Nog enkele karakteristieke, maar architectonisch geen bijzondere, woningen uit het interbellum zijn te vinden aan de Wilhelminastraat. Aan de Bernardstraat en de Koninginnestraat staan nog enkele in vrij originele toestand verkerende -arbeiders-woningen met sobere kenmerken van rond 1915. Dit zijn echter restanten van oorspronkelijk grotere aantallen. De geïnventariseerde gebouwen van de voormalige bierbrouwerijen "De Witte Leeuw" en "Van Waes Boodts" getuigen van een belangrijke bedrijfstak uit de historie van dit dorp.

Het gehucht Zandstraat is vrij uitgebreid en bijzonder, omdat het ontstond in de in 1852 ingedijkte Van Remoorterepolder. Van de originele voor-oorlogse bebouwing resteren nog enkele panden (woningen en horeca) in traditionele en overgangsstijlen; van een gaaf geheel is echter nauwelijks meer sprake.

Op een enkel complex na bevinden zich in het buitengebied geen boerderijen van bijzondere waarde uit de periode 1850-1945. Zo is de boerderij aan de Dijkmeesterweg 1 bij Philippine, geheel in steen opgetrokken, onder eterniet gedekte mansardedaken, niet monumentaal maar wel erg karakteristiek voor de bouwtijd in de streek. Vergelijkbaar is de boerderij aan de Zandstraat 12. De boerderij aan de Sasdijk 1 bij Westdorpe is een fraai complex, echter deels daterend van voor 1850. Ook de boerderij aan de Sasdijk 12 is mogelijk deels ouder.

Verder verdienen in het buitengebied nog de volgende elementen vermelding: het oude gebouw van de electriciteitscentrale langs het kanaal: een interessant object van bedrijfshistorische waarde, waarbij ook het trafogebouw ten oosten van Philippine genoemd moet worden. Het in deze gemeente gelegen deel van het Isabella-havenkanaal, is een historisch waardevol landschappelijk element daterend uit 1920.

Literatuurlijst

J. Ch. Cornelis, Stad en Land van Philippine in de Historie 1505-1980, Hoek, 1981.

H. van Doorn, 250 jaar Katholicisme in Philippine, 25-jarig bestaan van de koepelkerk 1954-1980, z.p., 1980.

Encyclopedie van Zeeland, 3 delen, Middelburg.

H.G. Hesselink, Geschiedenis der spoorwegen, 1865-1949, Gent-Terneuzen en Mechelen-Terneuzen, Kloosterzande (1982).

H.G. Hesselink, Geschiedenis der tramwegen in Zeeuws-Vlaanderen 1887-1949, Kloosterzande (1984).

Historische Atlas Zeeland, Chromotopografische Kaart des Rijks 1:25.000, Landsmeer 1989.

Kunstreisboek van Nederland-Zeeland, Weesp 1985.

J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland, V, Zeeland, Zaltbommel 1971 (oorspr. Leeuwarden 1866).

E. Sarneel, 100 jaar Sas van Gent en Westdorpe, van Zandstraat tot Zwartenhoek, Hulst 1990.

R. Slock, Philippine in oude ansichten, Zaltbommel 1981.

R. Slock, Sas van Gent in oude ansichten deel 2, Zaltbommel 1980.

S.E. Steigenga-Kouwe, Zeeuwsch-Vlaanderen, (Proefschrift R.U.U.) Den Haag, 1950.

De vegetatie van Zeeuwsch-Vlaanderen, samenst. K.M. Mooij, Provinciale Planologische Dienst voor Zeeland, Middelburg 1986.

D. Vos, Lijst van Nederlandse gemeenten, VUGA uitgeverij B.V., 's Gravenhage.

M.H. Wilderom, Tussen Afsluitdammen en Deltadijken, IV, Zeeuwsch-Vlaanderen, Middelburg 1973.

C. van Winkelen, Westdorpe in oude ansichten, Zaltbommel 1978.

Zeeland in vogelvlucht, Leeuwarden ca. 1980.

AFBEELDINGEN

1. Gemeente Sas van Gent, topografische kaart 1985
2. Gemeente Sas van Gent, 1866 uit; J. Kuyper, zie literatuurlijst
3. Gemeente Philippine, 1866, zie afb. 2
4. Gemeente Westdorpe, 1866, zie afb. 3
5. Sas van Gent, topografische kaart ca. 1936-1946
6. Philippine, Westdorpe, topografische kaart ca. 1936-1946
7. Sas van Gent, straatnamenkaart, ca. 1990
8. Philippine, straatnamenkaart, ca. 1990
9. Westdorpe, straatnamenkaart, ca. 1990

SAS VAN GENT

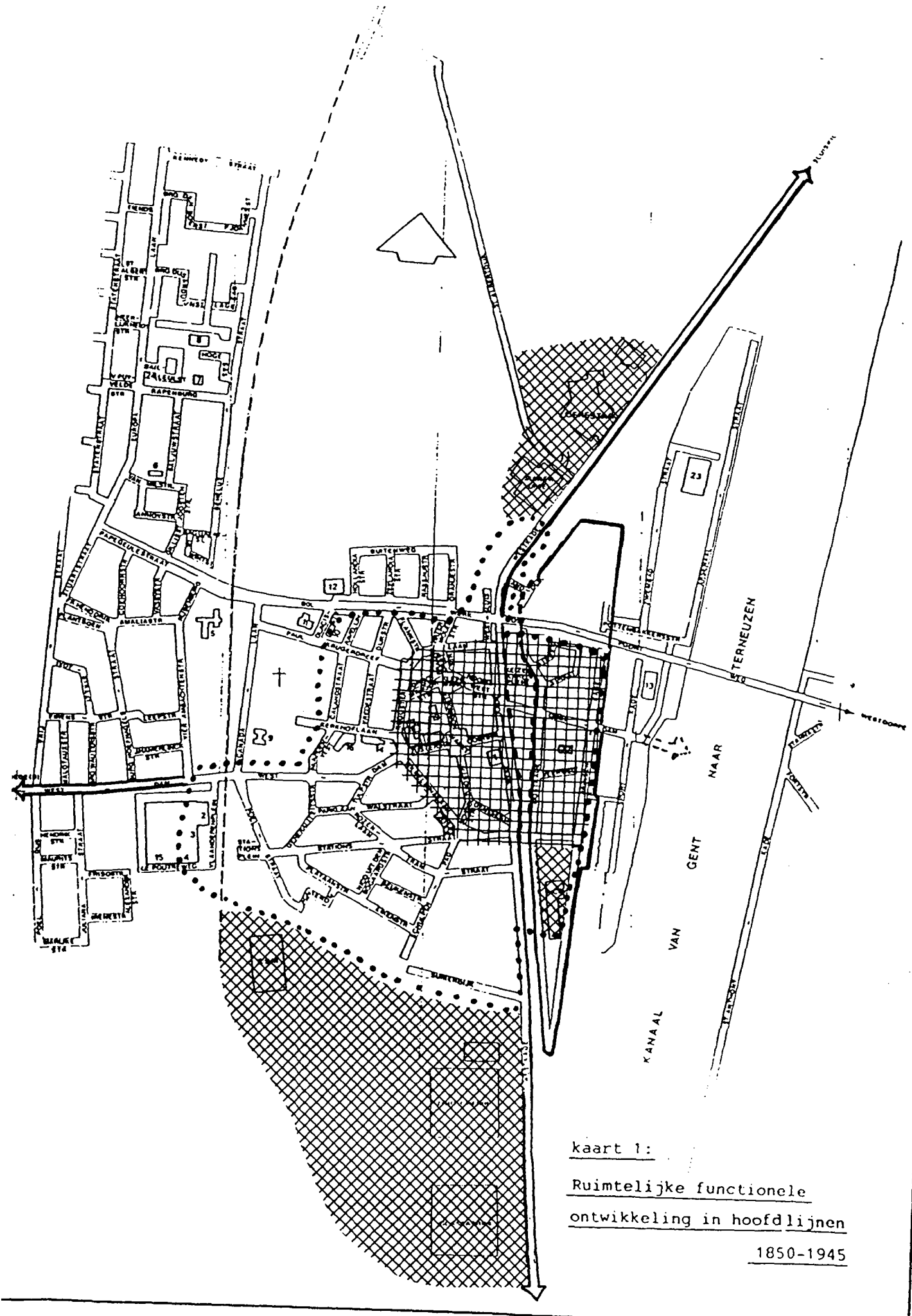

kaart 1:

Ruimtelijke functionele ontwikkeling in hoofdlijnen

1850-1945

Verklaring bij kaart 1: Ruimtelijke functionele ontwikkeling in hoofdlijnen,

1850 - 1945

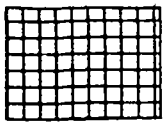

bestaande kern 1850

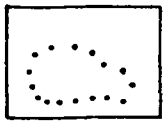

kern begrenzing 1945

hoofdweg

belangrijke waterloop

spoorweg

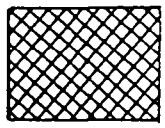

bedrijven

SAS VAN GENT

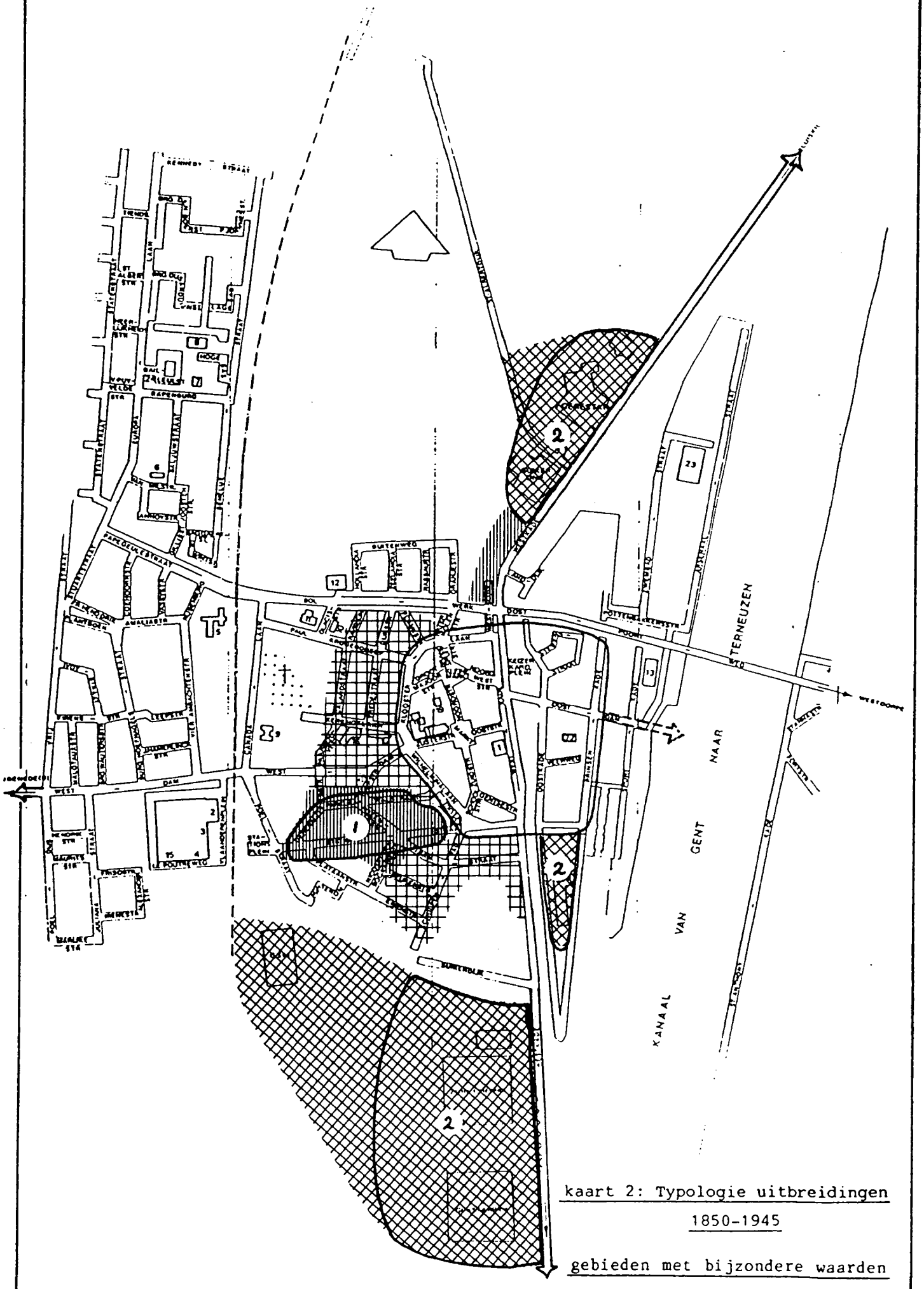

kaart 2: Typologie uitbreidingen 1850-1945

gebieden met bijzondere waarden

Verklaring bij kaart 2: Typologie uitbreidingen

1850 - 1945

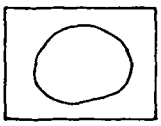

begrenzing bestaande kern

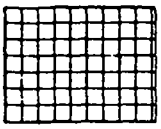

stedelijk algemeen

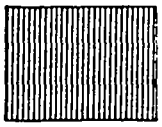

niet stedelijk ingerichte gebieden algemeen

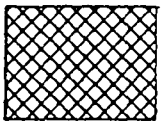

bedrijven en industrie gebied

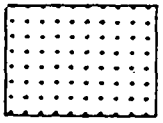

gebied zonder woonfunctie: park en begraafplaats

hoofdweg

spoorweg

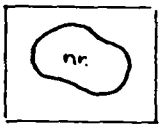

benoemd gebied met bijzondere waarden

CRITERIA VOOR AANDUIDING GEBIEDEN MET BIJZONDERE WAARDEN

	GEBIEDEN 1	GEBIEDEN 2
I. Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit, zoals:		
1. kwaliteit van het ruimtelijk concept;		
2. betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/voorzieningen;		
3. betekenis vanwege architectonische/architectuurhistorische kwaliteit;	±	
4. betekenis vanwege specifieke vorm voor specifieke functionele ontwikkelingen (b.v. havengebied, city-ontwikkeling, sportpark).	+	+
II. Bijzondere historische betekenis, zoals:		
1. structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling;	+	+
2. betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedebouwkundig denken;		
3. betekenis vanwege de innovatie-waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering).		
III. Stedebouw-kundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:		
1. betekenis als onderdeel van een groter geheel;		+
2. betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving;		+
3. betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel.		+
IV. Gaafheid (van de I t/m III genoemde kwaliteiten).	+	±
V. Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)		+

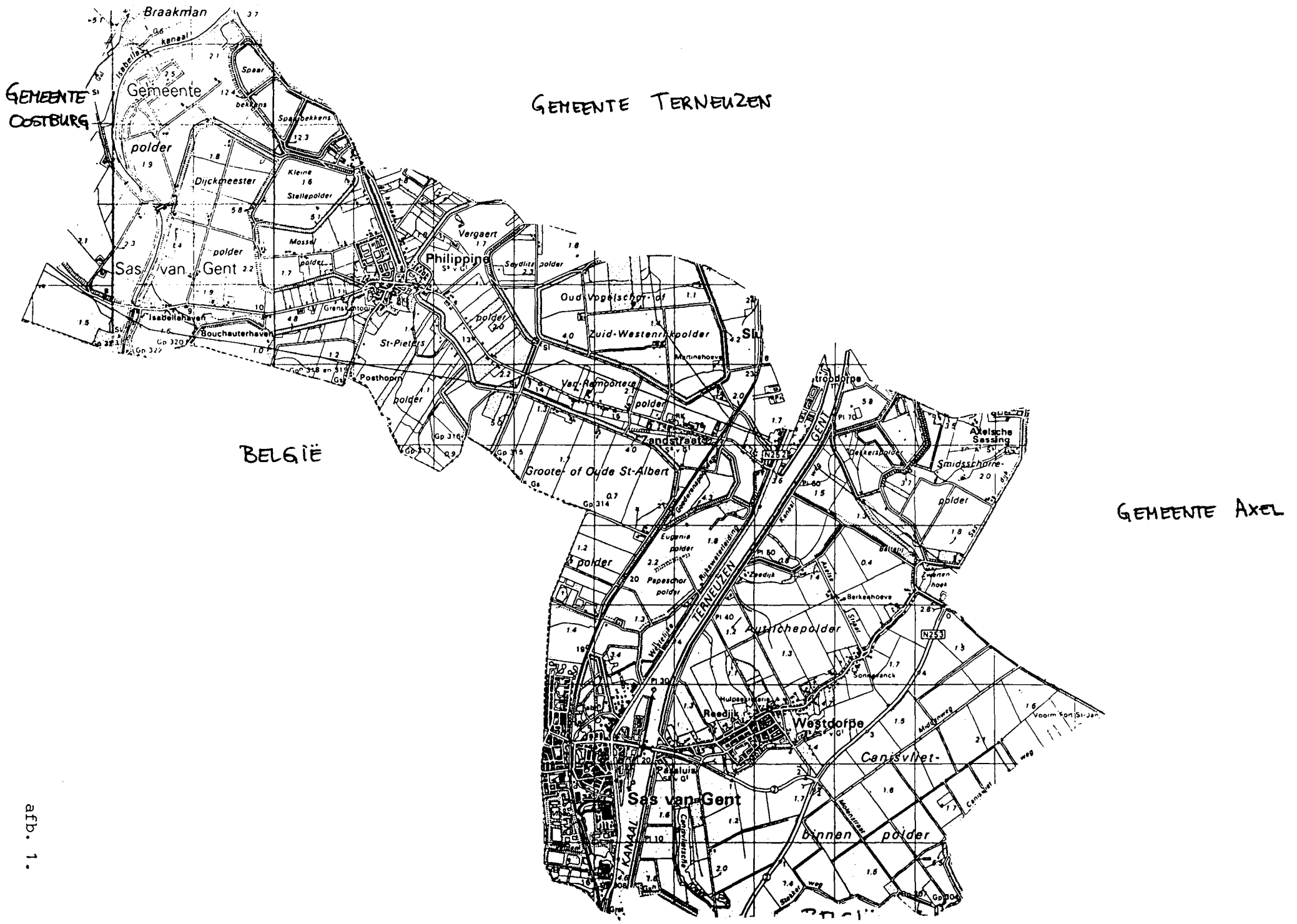
GEMEENTE COSTBURG
GEMEENTE TERNEUZEN
GEMEENTE AXEL
BELGIË
Braakman
Gemeente
polder
Sas van Gent
Philippine
Zandstraete
Groote of Oude St-Albert
Westdorpe
Sas van Gent
binnen polder
Canisvliet-
Axelsche Sassing
Smidsschorre-
Austichepolder
Oud Vogelschor-of
Zuid-Westenrijkpolder
Vergaert
Mossel
Dijckmeester
Kleine Stellepolder
St-Pieters
Posthoorn
Isabellahaven
Bouchauterhaven
Eugenie polder
Papeschor polder
Reedijk
Pasluis
KANAAL
TERNEUZEN
GENT
N253

afb. 1.

PROVINCIE ZEELAND. GEMEENTE SAS VAN GENT.

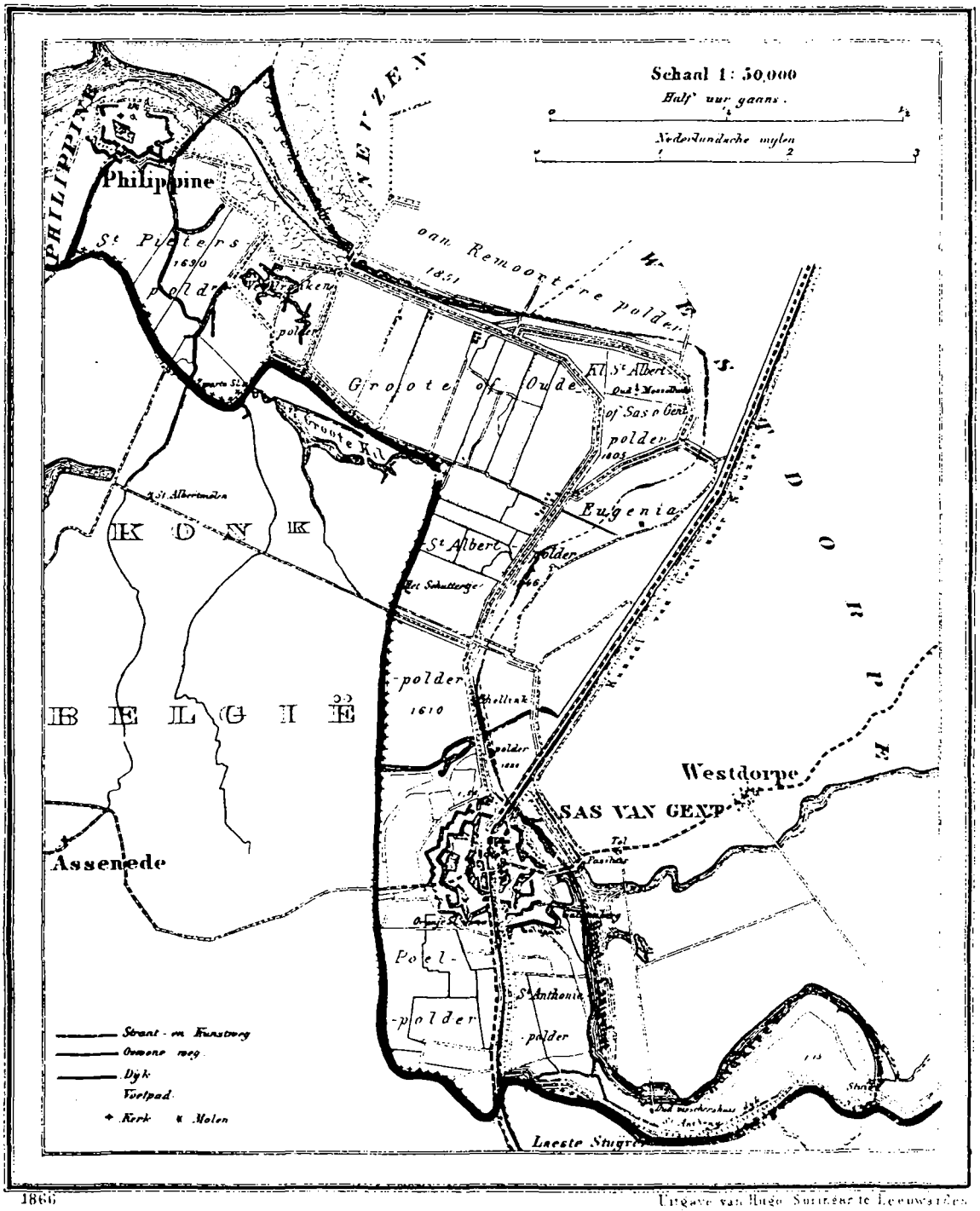

1866 Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.

1447 Bunders 950 Inwoners

afb. 2.

PROVINCIE ZEELAND. GEMEENTE PHILIPPINE.

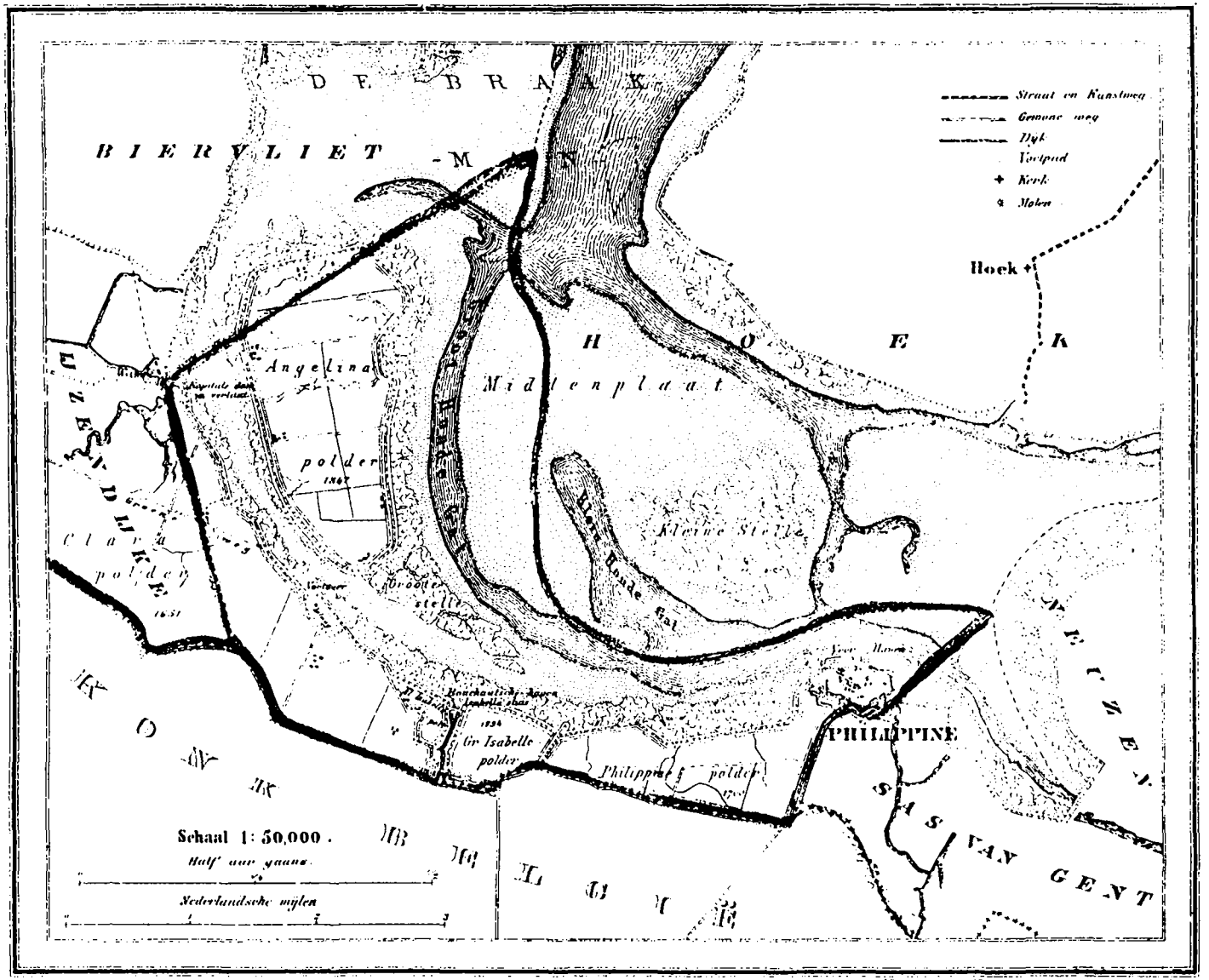

1866 Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

1486 Bunders. 550 Inwoners

afb. 3.

PROVINCIE ZEELAND. GEMEENTE WESTDORPE.

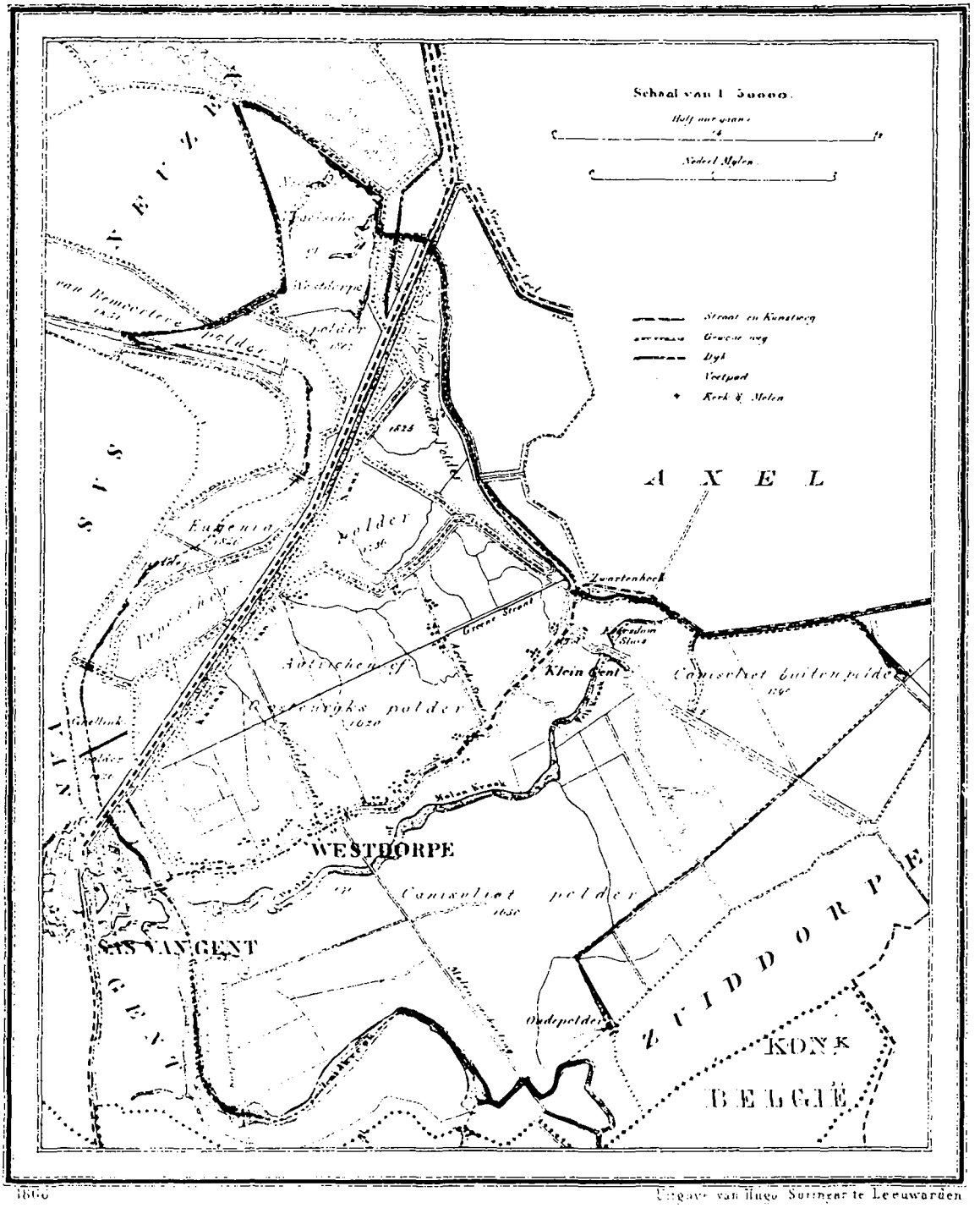

1866 Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

2333 Hunders. 1400 Inwoners

afb. 4.

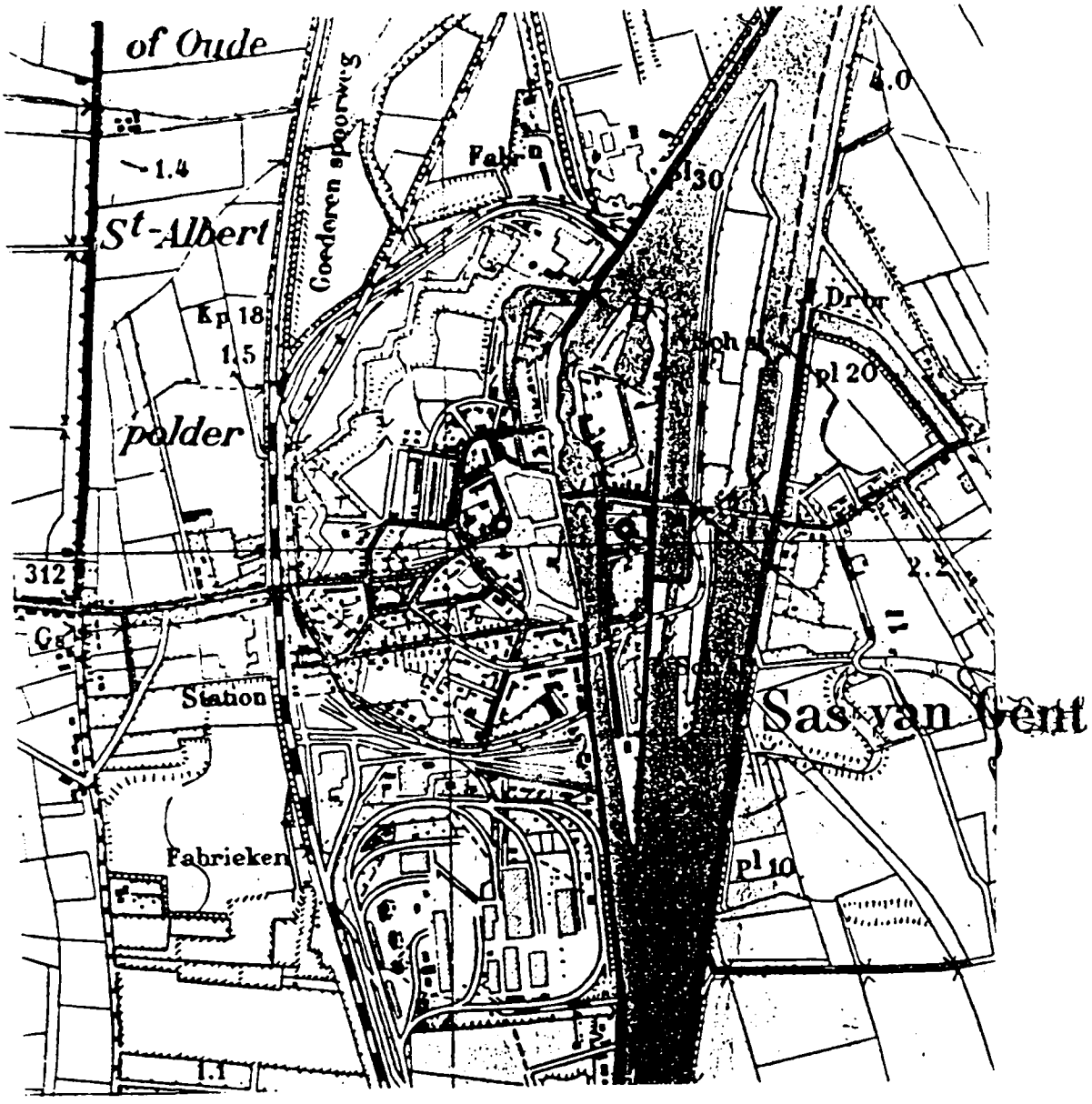
of Oude
St-Albert
polder
Goederen spoorweg
Kp 18
1.5
1.4
312
Station
Fabrieken
1.1
Pl 30
Pl 20
Pl 10
2.2
4.0
Sas van Gent

afb. 5.

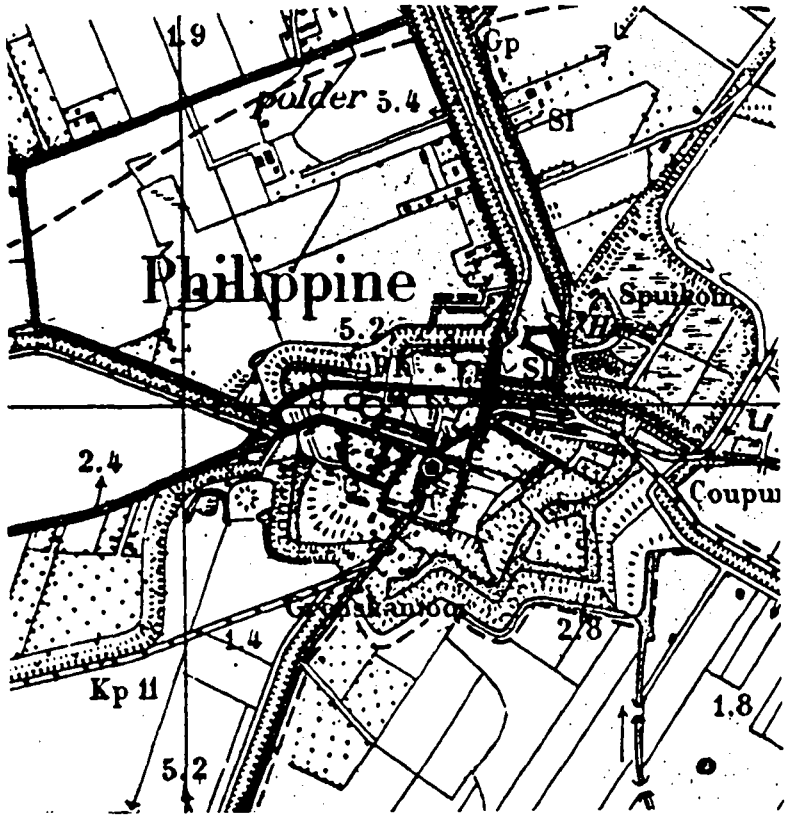
polder
Philippine
Kp 11

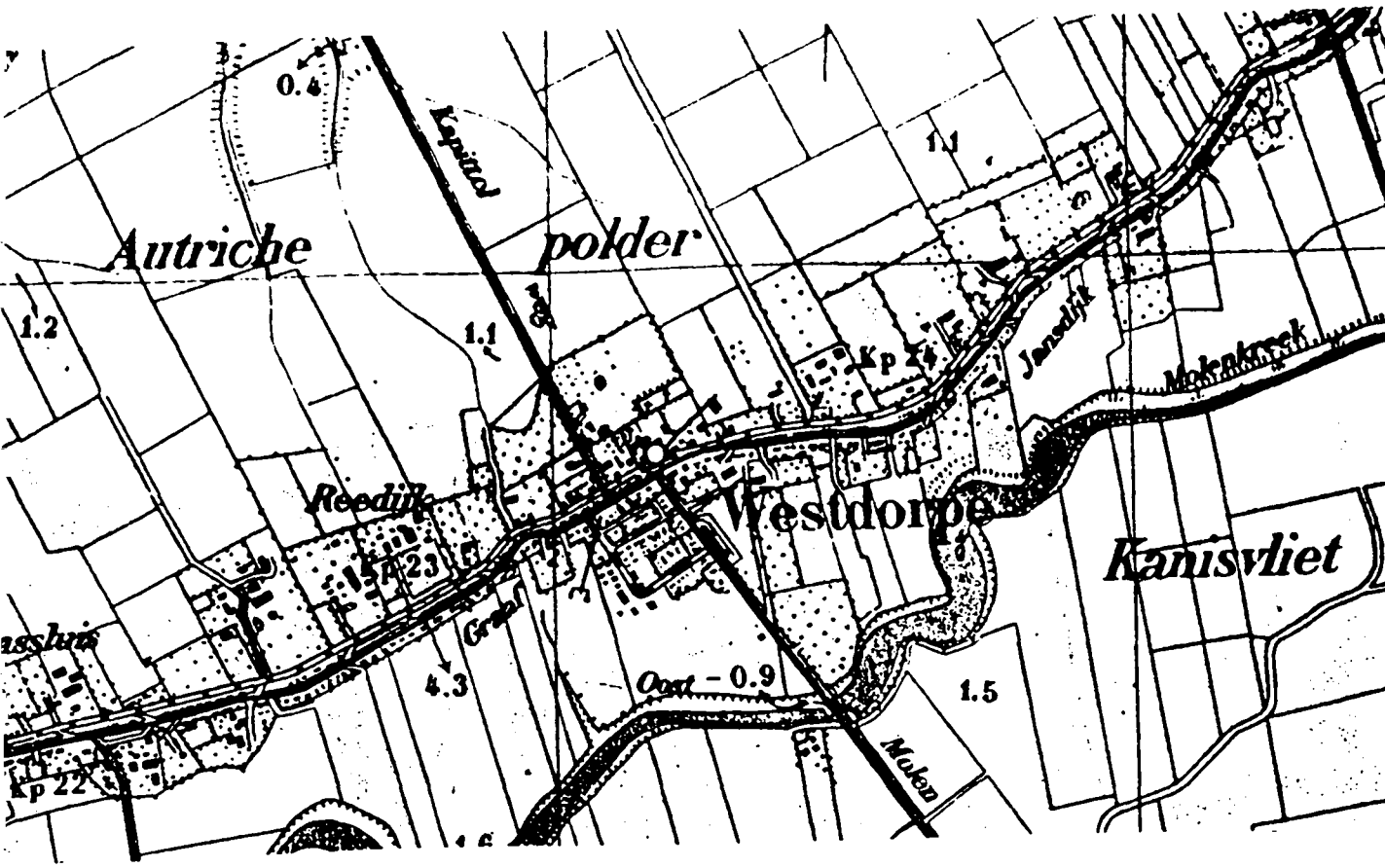
Autriche
polder
Reedijk
Westdorpe
Kanisvliet
Oost - 0.9
Janedijk
Molenkreek
Molen

afb. 6.

SAS VAN GENT

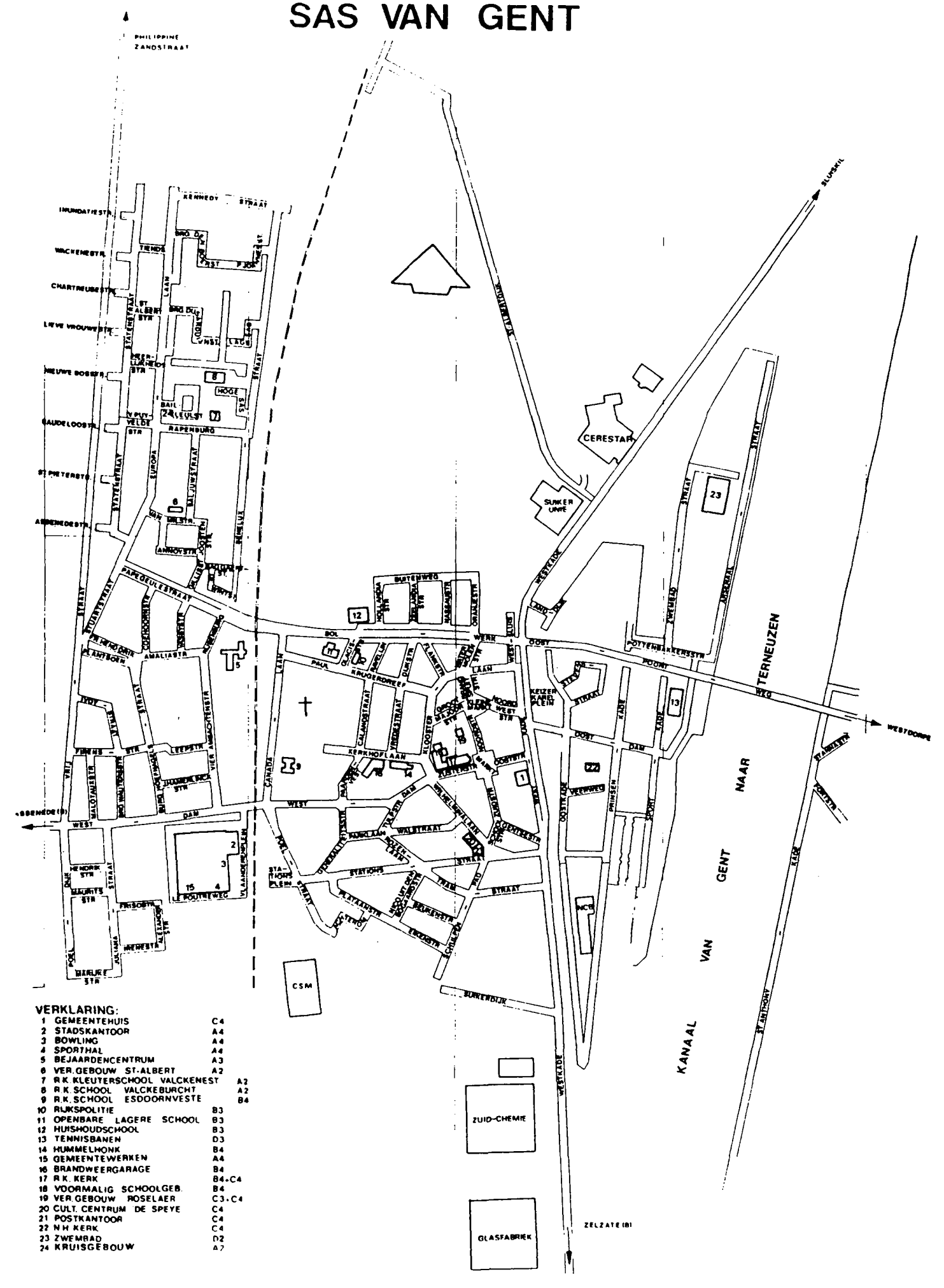

VERKLARING:

1	GEMEENTEHUIS	C4
2	STADSKANTOOR	A4
3	BOWLING	A4
4	SPORTHAL	A4
5	BEJAARDENCENTRUM	A3
6	VER. GEBOUW ST-ALBERT	A2
7	R.K. KLEUTERSCHOOL VALCKENEST	A2
8	R.K. SCHOOL VALCKEBURCHT	A2
9	R.K. SCHOOL ESDOORNVESTE	B4
10	RIJKSPOLITIE	B3
11	OPENBARE LAGERE SCHOOL	B3
12	HUISHOUDSCHOOL	B3
13	TENNISBANEN	D3
14	HUMMELHONK	B4
15	GEMEENTEWERKEN	A4
16	BRANDWEERGARAGE	B4
17	R.K. KERK	B4-C4
18	VOORMALIG SCHOOLGEB.	B4
19	VER. GEBOUW ROSELAER	C3-C4
20	CULT. CENTRUM DE SPEYE	C4
21	POSTKANTOOR	C4
22	N.H. KERK	C4
23	ZWEMBAD	D2
24	KRUISGEBOUW	A2

afb. 7.

PHILIPPINE

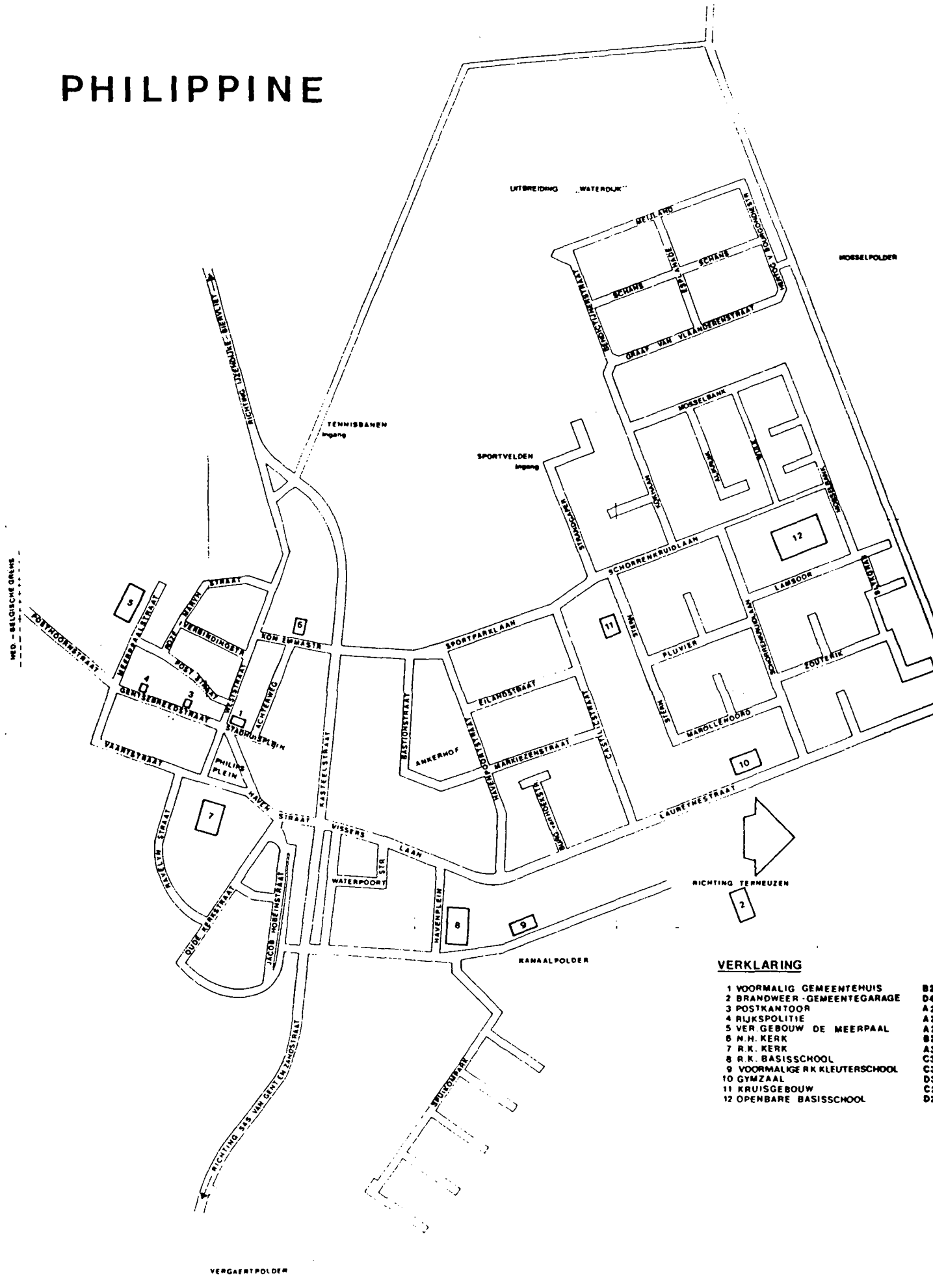

VERKLARING

1	VOORMALIG GEMEENTEHUIS	B2
2	BRANDWEER - GEMEENTEGARAGE	D4
3	POSTKANTOOR	A2
4	RIJKSPOLITIE	A2
5	VER. GEBOUW DE MEERPAAL	A2
6	N.H. KERK	B2
7	R.K. KERK	A3
8	R.K. BASISSCHOOL	C3
9	VOORMALIGE R.K. KLEUTERSCHOOL	C3
10	GYMZAAL	D3
11	KRUISGEBOUW	C2
12	OPENBARE BASISSCHOOL	D2

afb. 8.

WESTDORPE

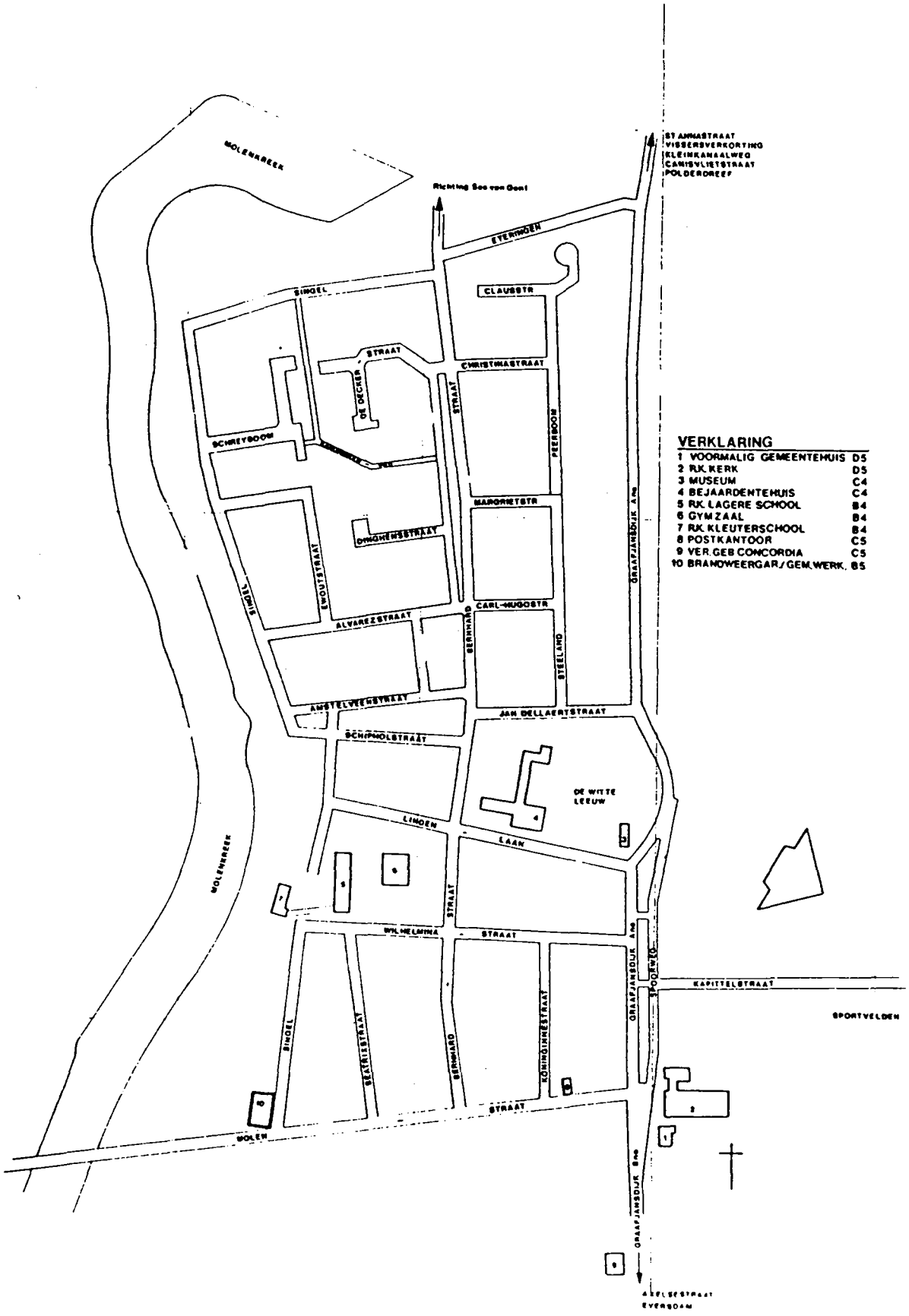

afb. 9.